

**ŽIVČÁK, Ján: SILA A SLABOSŤ PERIFÉRIE.
STREDOVEKÁ FRANCÚZSKA LITERATÚRA NA
SLOVENSKU V ROKOCH 1900 – 2017. Prešov:
Prešovská univerzita v Prešove, 2022. 212 s.
Martina Vladovičová**

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2025.72.2.7>

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-1880-5197>

Prítomnosť determinujú nánosy predošlých dôb. Nedávna minulosť rezonuje najhlasnejšie, niektoré obdobia chod dejín poznačili výrazne, po iných zostávajú len slabé ozveny. Dávnové časy sú natoľko vzdialené, až by sa mohlo zdať, že ich už s prítomnosťou neviažu žiadne spojenia. Aj ony však po sebe zanechali viac či menej viditeľné stopy. Ich odhalenie si neraz vyžaduje ochotu vybočiť z trajektórie aktuálnych výskumných trendov, cieľavedome sa vydať proti prúdu a zamerať sa na hľadanie skrytých vlákien, ktoré súčasnosť s minulosťou spájajú naprieč stáročiami. Pod ťarchou nánosu dejín tieto spojitosti unikajú na okraj zorného poľa. Oživenie spojenia s minulými časmi, správne pochopenie ich odkazu a korekcia skreslených predstáv je však možná za predpokladu, že pretrváva vôľa tieto okrajové miesta preskúmať.

Medzi obdobia, ktorým sa v porovnaní s minulosťou na prvý pohľad nevenuje až toľko pozornosti, nepochybne patrí aj stredovek. Slovenský medievalista Ján Živčák však vďaka svojmu záujmu o výskum francúzskej stredovekej literatúry navzdory časovej pripasti prispieva k uchovaniu živého spojenia s týmto obdobím. Svojou monografiou *Sila a slabosť periférie. Stredoveká francúzska literatúra na Slovensku 1900 – 2017* vstupuje do „dialóg[u] medzi minulosťou a súčasnosťou“

(strana 13) a skúmaním medziliterárnych kontaktov vnáša svetlo do väzieb, ktoré sa na toto obdobie v slovenskom kultúrnom priestore vzťahujú. Autor sa tejto úlohy zhostil s plným vedomím časopriestorových prekážok a exkluzívnosti skúmaného materiálu.

Monografiu na vyše dvesto stranách vystaval zo štyroch kapitol. Úvodná teoretická kapitola *Prolegomena: Komunikácia naprieč stáročiami a kultúrami* umožňuje aj nezainteresovanému čitateľovi zorientovať sa v kontexte vstupných faktorov, ktoré vymedzujú východiskové podmienky výskumu. J. Živčák v rámci tejto kapitoly zostavil korpus po slovensky napísaných umeleckých diel, ktoré priamo nadväzujú na francúzsku stredovekú literatúru a predstavujú východisko jeho analýz. Nefigurujú v ňom však výlučne preklady, ale aj pôvodné slovenské autorské texty, ktoré majú povahu prerozprávania. Oprávnenosť ich zahrnutia dokladá argumentom, že „francúzska literatúra nebola a nie je na Slovensku prítomná výlučne v podobe konkrétnych a ucelených textúr“ (strana 42). V súvislosti s rôznorodou povahou vyselektovaného korpusu sa preto nebráni uvažovať vynaliezavo, čo ho vedie k funkčnej aktualizácii významového potenciálu termínov *prototext* a *metatext* používaných Antonom Popovičom. Legitímnosť tohto kroku odôvodňuje odvolávaním sa na špecifickosť výskumnej

prizmy. V ponímaní J. Živčáka prototextom zodpovedajú pôvodné literárne diela a meta-text (ako označenie širšieho záberu) zahŕňa sekundárne texty rôzneho charakteru (rovnako ako preklad do tejto kategórie spadá aj prerozprávanie). Svojimi teoretickými úvahami tak produktívne prispieva do diskusie o ontológii prekladu.

Takáto samostatná reflexia translatologických otázok v monografii nie je ojedinelým javom. Okrem hlavného textu je prítomná aj v prepracovanom poznámkovom aparáte. J. Živčák na viacerých miestach aktívne vstupuje do teoretických polemík a v konfrontácii so spornými prekladateľskými stratégiami sa nebojí zaujať aj kontroverzné stanoviská, ktoré sa neraz vymykajú paradigme zaužívaných princípov disciplíny. Aj to potvrdzuje, že autor nemá problém vybočiť z radu a myslieť nekonvenčne, dáva si však záležať, aby uvádzal len tvrdenia dôkladne podložené argumentmi.

Podobne starostlivo pristúpil autor aj k výberu diel do jadra monografie, ktoré vo zvyšných troch kapitolách podrobil tematickým a sociologickým analýzám. Jednotlivé kapitoly predstavujú relatívne samostatné prípadové štúdie. Predmetom autorovho výskumu sa tak so zreteľom na vyváženosť a reprezentatívnosť skúmaného materiálu stali dva preklady *Aucassina a Nicoletty* (1947 a 1975), antológia *Danteho trubadúri* (1972) a pôvodná slovenská zbierka *Izolda: sny, listy Tristanovi* (2010).

Druhá kapitola (*K dvom slovenským prekladom Aucassina a Nicoletty*) je venovaná viacvrstvovej analýze dvoch dostupných prekladov *Aucassina a Nicoletty*, a to vo verzii prekladateľa Valentína Beniaka a prekladateľskej dvojice Mariany Paulíny-Danielisovej a Gizely Slavkovskej. J. Živčák pristupuje ku kritickej komparatívnej analýze uplatnených prekladateľských koncepcií súvisiacich s jazykovou a verzologickou rovinou diela. V ďalšom kroku preniká o úroveň hlbšie a zameriava sa na stratégie použité pri prenose vybraných epických tematických komponentov pôvodného diela, ktoré okrem iného

odhaľujú slabé miesta v prekladateľských postupoch. Na základe tejto skutočnosti autor konštatuje, že prekladatelia sú neraz „málo tvoriví, čitateľa podceňujú a namiesto hlbkového prekódovania uprednostňujú prekódovanie povrchové“ (strana 84). Kapitulu uzatvára analýza sociologického aspektu prekladov so zameraním na identifikáciu potenciálnych (auto)cenzúrnych zásahov v súvislosti s prenosom náboženských prvkov diela.

V kapitole *Koncepcné a textové kvality Felixovej a Turčányho antológie trubadúrskej poézie* J. Živčák v nadväznosti na vymedzenie hlavných charakteristík trubadúrskej tvorby poukazuje na nezanedbateľný význam slovenskej antológie *Danteho trubadúri*. Všima si kvalitu zostavovateľskej koncepcie a tematickú interpretáciu piesne *Lanqan li jorn son lonc en mai* (V májových dňoch, keď láka dial) overuje, ako sa prekladateľská dvojica vyrovnala s poetikou francúzskeho trubadúra prvej polovice 12. storočia Jaufreho Rudela, ktorá sa vyznačuje neurčitou a mnohoznačnosťou. Keďže ambíciou J. Živčáka bolo „verifikovať a pozrieť sa na Felixovu metódu z nového uhla“ (strana 100), analýze podrobuje aj paratexty antológie. Všima si, aké metodologické nástroje v nich editori uplatnili, a konštatuje, že paratexty čitateľa vovádzajú „do mentality, ale nie do knižnej a materiálnej kultúry 12. a 13. storočia“ (strana 122). Pri ich čítaní uplatňuje tiež sociologické hľadisko, pričom vo svojej reflexii okrem iného oceňuje odolnosť voči ideologickým tlakom, čo súvisí s kresťanským rozmerom trubadúrskej tvorby.

V poslednej kapitole (*Tristanovský mýtus v Ondrejovej zbierke Izolda: sny, listy Tristanovi*) je na princípe tézy a antitézy tematickým sondám podrobená básnická zbierka slovenskej poetky Anny Ondrejovej. J. Živčák svoju pozornosť upriamuje na vzťah diela k dvom verziam prototextu a snaží sa identifikovať, či sa autorka „usiluje len o transfer alebo aj o prerámcovanie [...] látky“ (strana 140). Vzhľadom na „mnohohlasnosť“ zbierky a jej preukázaný odklon od prototextu

170 sa však rozhodol interpretovať aj obsahové komponenty, ktoré sa na tristanovský mýtus nevzťahujú. V básnickej knihe si všíma spôsob vrstvenia identít Tristana a Izoldy a dopracováva sa ku stanovisku, že nie je možné striktne vymedziť, či zbierku treba vnímať „ako sublimovanú profánnu výpoveď alebo ako hybrid s istým percentom duchovných básní“ (strana 170). Svoju sondu J. Živčák na záver dopĺňa o sociologický aspekt zbierky. Prostredníctvom analýz recenzií a štúdií venovaných vybranej knihe sa pokúsil prispieť k poodhaleniu miery otvorenosti slovenského literárneho priestoru voči stredovekej francúzskej literatúre.

Monografia sa vyznačuje vysokou úrovňou jazykového a štylistického spracovania. Za jej slabšiu stránku možno považovať skutočnosť, že štúdie nesú známky nejednotného výskumného prístupu. J. Živčák na to v predhovore sám upozorňuje konštatova-

ním, že „vznikali v rozmedzí štyroch rokov. Sú teda aj svedectvom o vývoji, ktorému prirodzene podliehajú preferencie a presvedčenia začínajúceho vedca“ (strana 13). Autor si dal záležať, aby vzhľadom na všeobecne menej známu hĺbku diferencovanosti francúzskej stredovekej literatúry dostatočne uviedol do kontextu aj čitateľa, ktorý sa v tejto oblasti neorientuje. Ťažisko monografie spočíva na podnetných prípadových štúdiách, ktoré načrtávajú potenciál prínosu skúmanej látky pre literárnu vedu a nabádajú k systematickejšiemu prebádaniu tejto málo zmapovanej oblasti. Z textu monografie na povrch presakuje autorov rozhlád, odbornosť a nadšenie. Aj vďaka jeho premysleným postrehom, ktorými sa plodne zapája do reflexie fenoménov, postupov a tendencií súčasnej slovenskej translatológie, má jeho monografia čo ponúknuť aj profesionálnym umeleckým prekladateľom a znalcom literatúry.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-21-0198.

Mgr. Martina Vladovičová
Ústav svetovej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: martina.vladovicova@savba.sk